עין משפט נר מצוה

נ"ז א סמג עשין יב:
נ"ח ב מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' ג סמג שם טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף יח:
נ"ט ג מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ב:
ס' ד ה מיי' שם פ"ט הלכה א:

◆

מוסף תוספות

א. ואח"כ נוחל את הארץ דהיינו העולם הבא. ריטב"א.
ב. ואית דגרסי מתניתא דעבדי ליה יום טב ויום ביש ואברייתא קאי והכל עולה לפירוש אחד. תוס' הרא"ש.

◆

תוס' ר"י הזקן

בזרעונים או ממיני תבואה קאמר כגון חטה ושעורה או שני מיני ירק. [משאר בשארין]. שהיה זורע למאכלו ולמאכל התלמידים כי הוה ס"ד דמשום ערבוב הרי חייש לערבוב, והוה בעי לאוכוחי דאף במיני ירק איכא איסורא בזריעתן, ולא קמא ליה ההיא דאביי. והא דתנן וכו'. אביי דאקשי ליה ממתני' דתנן והכלאים מד"ס הוה ס"ד דאיירי בכל שני מינים ואפילו במיני ירק אף שבח"ל אין זריעתן אסורה אלא מד"ס, וקי"ל נמי דהאי והכלאים ד"ל שאסור לזרען אפילו הכי קאמר דאסור מד"ס, דאלו אסור אכילתן תנן בהדיא בכלאים (פ"א) [פ"ח מ"א] כלאי זרעים אסורים מלזרוע ולקיים ומותרים באכילה. ומשני ליה לא קשיא כאן בכלאי זרעים כאן בכלאי הכרם, כלומר דהא דתנן והכלאים מד"ס לאו במיני זרעים איירי דמיני זרעים מותר לזרען בח"ל. כדאמרינן לעיל שרך למעוטי זרעים שבח"ל, ואפילו איסורא דרבנן לית בהו כדמסיק טעמא דהואיל ואפילו בארץ אם עבר וזרען מותרים באכילה לא גזרו בח"ל בזריעתן אלא בכלאי הכרם מיירי שאם זרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד בח"ל אינו אלא איסורא דרבנן, וכן נמי איירי באיסור אכילתו שאם זרע בכרם מין אחד או מין ירק. אע"פ דבח"ל ליכא איסורא בזריעתו כדמסקינן קמי הכי, אפ"ה אסור בהנאה, ואע"פ שבארץ אינו אסור אלא מדרבנן, גזרו ואסרו הנאתו אפילו בח"ל. ואע"פ שזריעת מין אחד בכרם בארץ אסור ג"כ מדרבנן, דר' יאשיה לא אמר אלא אינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם, דמשמע דאינו חייב מלקות, הא איסורא מיהא איכא, לא גזרו לאסור אלא מין אחד בכרם בח"ל שגזרו עליו* איסור הנאה. והו עיקר הפירוש. לא אסירי בהנאה. משום דרישא נקט לה דהא אף באכילה מותרים דתנן רפ"ח (ג)כלאי הכרם אסורים מלזרוע ומלקיים ואסורים בהנאה, כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים ומותרים באכילה. לא גזרו בהו. לזרען. אשתכח השתא דהרכבת אילן אסור מן התורה אפילו בח"ל ואפילו אילן בירק או ירק באילן, דתנן פ"ק דכלאים [מ"ז] אין מביאין ירק (באילן) [בירק] ולא אילן באילן ולא אילן בירק ולא ירק באילן. ואם עבר והרכיב מותר בהנאה, כדאיתא בירושלמי בהדיא, דגרסינן התם פ"ק דכלאים עובד כוכבים שהרכיב אגוז על גבי אפרסקין אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל משם החוטר ונוטע במקום אחר. ע"כ. והוי דומיא דכלאי בהמה דתנן (פ"ה) [פ"ח מ"א] כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים ואין אסורין אלא מלהרכיב. וכתב הר"מ [כלאים פ"א ה"ו] שמותר לערב ולזרוע זרע שני מיני אילנות שלא נאסרו אלא בהרכבה וכן כתב שמותר (ג)זרע ירק וזרע אילן. כלאי הכרם אינו לוקה בזריעתן אלא בארץ, והוא שזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד או שני מינין של ירק כגון קנבוס ולוף, כדאיתא בהקומץ [מנחות טו. ב] קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים דרבנן ותנן בכלאים פ"ה [מ"ח] כל מין זרעים אינן כלאים בכרם הקנבוס ר' טרפון אומר אינו כלאים בכרם וחכ"א כלאים, והקינרס כלאים בכרם ואמרינן בב"ר [כ, י] דרדר זה קינרס, ואסור בהנאה אפילו אם זרע בכרם מין אחד או מין ירק כדכתבינן. וכלאי זרעים בארץ אסור לזרען מן התורה ומותרים באכילה. ובח"ל מותר אף לזורען. מתני'. מטיבין. כלומר בהאי עלמא. ונוחל את הארץ. משמע חיי העה"ב. גמ'. אלו דברים. הני [אין] אחריני לא. אפילו בחדא. והא רובא עונות ניגהו. שקולה. שאם היה מחצה עונות ומחצה זכיות והיה במחצה מאלו מכריע כאילו רוב זכיות.

*נראה דצ"ל לא אסרו לזרוע מין אחד בכרם בחו"ל אלא גזרו עליו וכו' (ר"ן).

ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע שפיר אלא הכא משום נוי ואי נמי משום טרחא דשמעא היא: **מתני'** כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ: **גמ'** ורמינהי אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם אמר רב יהודה הכי קאמר כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבים לו ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה מכלל דהנך אפילו בחדא נמי אמר רב שמעיה לומר שאם היתה שקולה מכרעת וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו ורמינהו כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה אמר אביי מתניתין דעבדין ליה יום טב ויום ביש רבא אמר הא מני רבי יעקב היא דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא דתניא רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל ומת היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ודלמא לאו הכי הוה ר' יעקב מעשה חזא ודלמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה וכתיב למען תפוש את בית ישראל בלבם איהו נמי הכי קאמר אי סלקא דעתך שכר מצוה בהאי עלמא אמאי לא אגין מצות עליה כי היכי דלא ליתי לידי הרהור והא א"ר אלעזר שלוחי מצוה אין נזוקין התם בהליכתן שאני והא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן סולם רעוע הוה דקביע היזיקא וכל היכא דקביע היזיקא לא סמכינן אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני אמר רב יוסף אילמלי דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב בר ברתיה לא חטא ואחר מאי הוא איכא דאמרי כי האי גוונא חזא ואיכא דאמרי לישנא דחוצפית המתורגמן חזא דהוה גריר ליה דבר אחר אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר נפק חטא רמי רב טובי בר רב קיסנא לרבא תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמינהי ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה אמר ליה התם כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מלתא ומלי נפשיה שיחנא וכיבא עבדה היא מילתא ואיתסי ערק טשא בההוא בי בני דכי הוו עיילין בתרין אפילו בימּמא הוו מיתזקי למחר אמרו ליה רבנן מאן נטרך אמר להו שני

נושאי

ארבע מד' רוחות הערוגה. אם היה זורען בערוגה אחת ונשאר להניח ריוח ביניהם שלא ייניקו זה מזה כמשפטם השנויה במס' שבת (דף פד:) הוה שמעינן מינה שאסור לזרוע כלאים בח"ל אבל השתא דזורע כל מין בערוגה לבדו לאו משום כלאים הוא אלא שלא להטריח השמש שהולך להביא ירק לבקש מין שהוא צריך לו בין שאר המינין ויודע באיזה ערוגה הוא: **דשמעא.** שמש: **מתני' העושה מצוה אחת.** מפרש בגמרא: **מטיבין לו.** משמע בהאי עלמא: **ונוחל את הארץ.** חיי העולם הבא: **גמ' אלו דברים כו'.** הני הוא דאוכל פירות והקרן קיימת אבל מצוה אחריתי לא ואנן תנן מטיבין לו ונוחל את הארץ: **מכלל דהני אפילו חדא נמי.** ואפילו לא קיים שאר מצות בהדיה והא רובא עונות הוא: **לומר שאם היתה שקולה מכרעת.** הא דקתני אלו דברים במחצה עונות ומחצה זכיות קאמר ויש במחצה זכיות אחת מאלו מכרעת את הכף כאילו הוי רובא זכיות ואינו צריך למצוה יתירה דמתני' וכי לית ליה בה חדא מהני צריך למצוה יתירה: **מריעין לו.** בעוה"ז לנקותו מעונותיו שיטול שכר שלם: **מטיבין לו.** לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטורדו: **מתני'.** דקתני מטיבין ומריעין דעבדין ליה יום טב ויום ביש מי שעושה מצוה יתירה דהוי רובא זכיות מתקנין לו בעולם הזה י"ט שנפרעים ממנו עונותיו וזהו תקון י"ט לו לעולם הבא וכל שעונותיו מרובין דקתני מריעין לו היינו דעבדין ליה הזמנת יום ביש שמשלמין לו שכר מצותיו כאן להיות מתוקן לו יום רע: **רבא אמר.** לעולם כדאמרן מעיקרא מטיבין לו בשכר פירות והקרן קיימת והך מתני' דקתני מריעין לו רבי יעקב היא: **שאין תחיית המתים תלויה.** כלומר מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא: **ודלמא לא הוה הכי.** לא יארע הדבר הזה לעולם אלא מאריכין ימיו ושנותיו: **ודלמא אותה שעה מהרהר בעבירה היה.** ולא היה לבו לשמים. ומשני מחשבה רעה ומעשה לא עשה אין הקב"ה מצרפה למעשה ולא היה לו לנקות: **למען תפוש.** שתפשו נכנס הרהורי עבודת כוכבים דבה משתעי קרא: **והאמר רבי אלעזר כו'.** והיכי אמרי' דרבי יעקב מעשה חזא: **איך אלך.** ואע"ג דבשליחותא דמקום הוה מסתפי מהזיקא דקביעא: **אלמלי דרשיה אחר להאי קרא.** דלמען ייטב לך בעולם הבא לא חטא דאיהו נמי כה"ג חזא אמר אין שכר בעולם ויצא לתרבות רעה: **דבר אחר.** חזיר: **התם שבא דבר עבירה לידו.** ההוא ישב ולא עבר עבירה דקאמר נוטל עליה שכר כעבירה שבא לידו וכפה יצרו ולא עבר אין מצוה יתירה מזו: **הבעתיה.** לזנות: **טשא.** נטמן: **הוו מתזקי.** שמצויין בו מזיקין:

כגון

שאם היתה שקולה מכרעת. וא"ת בלאו הכי נמי אמרי' במסכת ר"ה (דף יז.) דרב חסד מטה כלפי חסד כשהן שקולין וי"ל דבשאר מצות כשמעשיו שקולים הוי כבינוני אבל בהני חשיב צדיק גמור: **מתניתין** דעבדין ליה יום טב ויום ביש. פי' בקונט' מי שעושה מצוה יתירה דהוי רובא זכיות מתקנין לו בעולם הזה יום טוב ונפרעים ממנו עונותיו וזהו תיקון י"ט לו לעה"ב וכל שעונותיו מרובים דקתני מריעין לו היינו דעבדינן ליה הזמנת יום ביש שמשלמין לו שכר מצותיו כאן להיות מתוקן לו יום רע ורבא אמר פירוש לעולם כדאמרן מעיקרא מטיבין לו בשכר פירות והקרן קיימת והך מתניתין דקתני מריעין לו רבי יעקב היא דאמר שכר מצות כו' וקשה דמשני הא מני רבי יעקב היא משמע דעד השתא לא אוקמינן כרבי יעקב ולפי' הקונט' לאביי נמי בין מתניתין בין ברייתא אתי כרבי יעקב לכך פי' ר"ת מתני' דעבדין ליה יום טוב ויום ביש ותרווייהו בעולם הזה ומטיבין לו דברייתא הוי פירוש אמתני' כלומר פעמים שעושין לו יום טוב כדי לקבל שכר מצותיו בעולם הזה וכאותו יום יהא דומה לו כמו שקיים כל התורה כולה אבל רוב ימיו של רשע שרוי ברעה והיינו שעונותיו מרובין על זכיותיו ומריעין לו היינו פעמים שעושין לו יום רע כדי למרק עונותיו בעולם הזה וכאותו יום יהא דומה לו כמי ששרף כל התורה אבל רוב ימיו של צדיק שרוי בטובה כשזכיותיו מרובין על עונותיו והיינו דלא כר' יעקב דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כלל: **מחשבה** רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. ובעובדי עבודת כוכבים איפכא מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם ולא מצינו שעשה עשו ליעקב שום רעה אלא מחשבתו הרעה אשר חשב עליו מצרפה הקב"ה למעשה ומחשבה טובה של עובדי כוכבים אין הקב"ה מצרפה למעשה כדכתיב בדניאל (ג) (ודריוש) עד מעלי שמשא הוה משתדל לשיזבותיה פירוש שהיה דריוש עושה כל כחו להציל דניאל מגוב אריות אלמא אע"ג שהשליכו על הערב קאמר קרא שלא הצילו אלא מבקש להצילו מדכתיב לשיזבותי' ולא כתב ושיזביה:

ויעשה

מסורת הש"ס

א) [כלאים רים פ"ג שבת פד: פסחים לט:], ב) [לקמן מ. ע"ש] שבת קכו. ע"ש פאה פ"א מ"א ע"ש (חגיגה ו), ג) [שתי מיתות הללו והכנסת אורחים ליתא במשנה דפאה ולא בשום מקום], ד) [לקמן מ סע"א], ה) חולין קמב., ו) [בחולין וברש"י הגירסא: לא הוה הכי], ז) [לקמן מ. חולין קמב.], ח) [בכת"י: עלמא ליכא], ט) פסחים ח. יומא יא. [חולין קמב.], י) [פסחים מ ע"ב], כ) חולין שם, ל) [בכת"י ודפו"ר: מאי הוא], מ) [בכת"י ודפו"ר: דנגלא רבה. וכ"ה בתוס' חגיגה טו ע"א ד"ה שוב ע"ש, ובמהרש"א ותפ"ל, ולפנינו כרש"ל], נ) [מכות כ"ג רע"ב], ס) יומא פו: ע"ש, ע) [תה"ל ערוה. ורד"ל ע"ש], פ) [לקמן פא.], צ) [לקמן מ ע"א], ק) [בדפו"ר ועי' שולם], ר) [בדפו"ר: ר"ח. וכ"ה בתוס' הרא"ש ושו"ר], ש) [כל זה הוא בירושלמי פ"ק דפאה ע"ש], ת) [נ"ל להצלותיה ועיין ילקוט תהלים רמז לג], א) [כל דברים הללו כתובים בירושלמי דפאה פ"א וצ"ל להצלותיה ולא כתיב לשיזבותיה], ב) [דכלאים.], ג) [נורע.].

◆

תורה אור השלם

1. כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יי' אלהיך למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר יי' אלהיך נתן לך: דברים ה טו
2. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: דברים כב ז
3. למען תפש את בית ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם: יחזקאל יד ה
4. ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר יי' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח ליי' באתי: שמואל א טז ב

◆

מוסף רש"י

ארבע על ארבע רוחות הערוגה. ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן, ואחת באמצע. גרעין אחד, ואע"פ שכל אלו הקרנות סמוכין זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' טפחים ויונקים זה מזה, אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא לחוי ערבוב, והא אכלאים קפיד קרא, אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא כדתנן (כ"ב ט.) זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן, ואע"ג דיניקי מהדדי, וכ"ש כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליניקה, כדתנן גבי ראש תור וגבי שתי שורות (שבת פה.) והרי יש כאן היכר גדול, רוח זו גרושה לצפון ודרום וזו גרושה מזרח ומערב, אבל בין זרע האמצעי לארבעה הרוחות צריך הרחקה כדי יניקה דאין שם היכר, ואי הוו מקרבי הוי ערבוב. והמפרש ד' גרעינין בד' הרוחות טועה, דאי הרחקה משום יניקה, ט' זרעונין יש לזרוע בו, ד' בד' הקרנות ואחת בכל רוח ורוח באמצעו ואחד באמצע הערוגה ויש בין כל אחד ואחד ג' טפחים כשיעור יניקה, טפח ומחצה לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממלא עד סמוך לקרן ואפילו אין בין זרע שגרות זו לזרע שגרות זו ג' טפחים לא איכפת לן, דלענין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן כדפרישית (שבת פה.). שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה. כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן, שלא תוכל להבין ממתן שכרה שעתידין המתים לחיות (חולין קמב.). לעולם שכולו טוב. שאין כי לא היזק ולא יסורין אלא טובה (שם). דכתיב ויאמר שמואל איך אלך למשוח את דוד ואע"פ ששלוחו של מקום היה הרי היה ירא (פסחים ח.). המתורגמן. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל (ברכות כז:). וכיבא. ולע"ז המוליאין ליחה ומאוסין (לקוו פא.).